No 1927 | 1853

DE TIJD.

NOORD-HOLLANDSCHE COURANT.

Dieu et mon droit.

Deze COURANT verschijnt te AMSTERDAM, Dagelijks, behalve des Zondags. Het abonnement voor 3 maanden is *f* 5,00; voor de buitensteden *f* 6,00; franko door het geheele Rijk.
Brieven, Gelden, enz. FRANKO te adresseren aan het Bureau dezer COURANT.

VRIJDAG, 26 AUGUSTUS.

AMSTERDAM, 25 Augustus.

STATEN-GENERAAL.

TWEEDE KAMER.

Zitting van Woensdag, 24 Augustus.

Diskussie over art. 5.

De heer *Strens* acht zich verpligt ook zijne bezwaren tegen het artikel in het midden te brengen. Die bezwaren zijn van tweeërlei aard. In de eerste plaats belemmert, naar zijne overtuiging dit artikel de vrijheid der godsdienst; ten andere ligt in dit artikel opgesloten de overtreding van het beginsel, dat eene wet geene terugwerkende kracht mag hebben.

I. *Het artikel belemmert de vrijheid der godsdienst.* Hierbij mag niet uit het oog worden verloren, dat die vrijheid moet zijn volkomen; dit waarborgt de Grondwet; en dit erkent art. 1 dezer voordragt zelve. Er is wel geene sprake om de ingestelde bisdommen te vernietigen, maar de vestiging derzelve is aan de willekeur der Regering overgelaten. Is het nu even onverschillig voor den geregelden loop der zaak, waar het hoofd van een bestuur is gevestigd? Wat zou men wel zeggen, wanneer de kommissaris des Konings niet gevestigd was in de provincie, aan het hoofd waarvan hij is gesteld? Wat, indien de president van een provinciaal geregtshof zich niet bevond ter plaatse, waar het hof is gezeteld? Er is inderdaad nooit iets dergelijks voorgesteld. Men heeft er nooit aan gedacht om den titularis van eenige bediening niet te laten wonen, ter plaatse, waar hij natuurlijkerwijze verpligt is zich te vestigen. De wet van Germinal zelve, waaraan de Regering zoo zeer gehecht is, bepaalt stellig, dat de bisschoppen gebonden zijn te wonen in de hoofdplaatsen van hunne diocesen. Dit is dan ook eigenaardig en nooit aan eenigen twijfel onderhevig geweest. Hij kan nu begrijpen, dat het voor het oogenblik voorzigtig is geweest, te bepalen, dat een of ander bisschop zich niet zou vestigen in de hoofdplaats van zijn diocees. Dit schijnt het gevolg te zijn van overleg, dat hij wil eerbiedigen. Al is dit dus op zich zelf onzedelijk, het kan door de voorzigtigheid geboden zijn.

Maar iets anders is het, en daar komt hij tegen op, om dit in de wet te bepalen; want de gevolgen daarvan kunnen zijn, dat de regering — hij zegt niet deze — wanneer zij de mogelijkheid daarvan ziet, voor den Aartsbisschop van Utrecht als woonplaats aanwijzen zal de gemeente Gronsveld, in Limburg; voor den Bisschop van Haarlem, Pekela; voor dien van 's Bosch, Westdongeradeel; voor dien van Breda, Brouwershaven; en voor dien van Roermond, den Helder. Dit nu zijn bijzonderheden, welke hij niet gelooft dat door de wet mogelijk moeten gemaakt worden. Hij is over eene dergelijke bepaling nog te meer verwonderd, omdat hij overtuigd is, dat de voorgewende vrees van verstoring der rust kleingeestig is, en omdat hij ook overtuigd is, dat, wanneer al de Bisschoppen reeds in de hoofdplaatsen hunner diocesen woonachtig waren, men over drie maanden er niet meer over zou spreken. Maar nu acht hij het van het uiterste gewigt, te wijzen op de nota van ons ministerie aan den Nederlandsche gezant te Rome, in dd. 27 Junij ll. Daaruit volgt immers, dat eene opvolgende regering de overeenkomst door de vorige regering aangegaan en door het Hoofd van den Staat uitdrukkelijk goedgekeurd, niet behoeft te worden nagekomen. Wordt dit werkelijk beweerd; zoo als gisteren nog door den minister van Buitenl. Zaken is volgehouden, hij zou zich schamen Nederlander te zijn. Hoe, nadat van wederzijden diplomatieke nota's waren gewisseld, en daaruit eene overeenkomst tot stand kwam, terwijl het laatste der gewisselde stukken, daartoe betrekkelijk, door het Hoofd van den Staat speciaal was goedgekeurd, zou men dan kunnen zeggen: wij zijn niet verpligt die overeenkomst op te volgen; er ontbreekt iets aan den vorm; het is geene overeenkomst, door de wet goedgekeurd? Dit kan hij niet aannemen, en hij hoopt, dat het woord *eerlijkheid* in Nederland dan ook zijne oude beteekenis zal behouden.

II. *De terugwerkende kracht.* Omtrent dit punt zijn gisteren moeijelijke vragen geopperd, waaronder deze: of het beginsel van niet-retroaktiviteit niet ook in het staatsregt moet worden toegepast en of dit beginsel niet evenzeer den wetgever als den *regter* verbindt! Hij zal op een en ander niet terugkomen, om de diskussie niet noodeloos te rekken. Hij wil nog alleen dit zeggen, dat eene strafwet nooit eene terugwerkende kracht mag hebben. Het beginsel dat wetten niet moeten terugwerken, is niet alleen een oud regtsbeginsel, maar is ook een beginsel van eerlijkheid. Daarom moet hij deze overwegingen met ernst aanbevelen. Hij geeft alles toe wat de regering heeft beweerd en wat door de voorstanders van art. 5 is aangevoerd; hij wil voor een oogenblik toegeven, dat de wet van Germinal nog bestaat. Maar hij vraagt, wie belette dan in Maart, wie belet nog op dit oogenblik aan den Aartsbisschop te wonen in de hoofdplaats van zijn diocees? Waar is daartegen het verbod, waar de straf te vinden. Dus op het oogenblik, dat zij benoemd zijn, na de onderhandelingen die onderscheidene jaren hebben geduurd, waaraan veel publiciteit is gegeven en nog wel zonder tegenspraak, — vraagt hij, hoe men onder zulke omstandigheden en eerlijk eene wet kan maken, om te kunnen zeggen: gij zult niet wonen, dan waar de regering dat zal aanwijzen? Hij kan zich overigens omtrent dit punt geheel refereren tot het ontwikkelde van den heer van Akerlaken en hij vertrouwt, dat ook een amendement zal worden voorgesteld om in deze te gemoet te komen.

De *Minister van Justitie* gelooft, na de diskussie tot heden gehouden, dat het oogenblik gekomen is, dat de verdediging door de Regering kan plaats hebben. Z. Exc. zal beginnen met eenige vragen te beantwoorden, om vervolgens nog eenige opmerkingen in het midden te brengen, door den loop der diskussie te weeg gebragt. In de eerste plaats kwam het den heer van Reede van Oudtshoorn voor, dat deze Regering, zoodra de wet wierd aangenomen, in overleg zou treden met de bisschoppen en had die spreker daaruit afgeleid, dat dit zou strekken tot herstel, zooveel doenlijk, van hetgeen gebeurd is. De minister geeft nu te kennen, dat de Regering inderdaad voornemens is, zoodra de wet is tot stand gebragt, met de Kerkvoogden te onderhandelen en dit te doen overeenkomstig met de wet. Deze wet maakt het onnoodig die Kerkvoogden te *er*kennen of te *ont*kennen. Deze wet bepaalt — en het artikel deswege is reeds aangenomen — dat elk Kerkgenootschap kan aannemen die titulaturen, welke het verkiest; en de wet bepaalt tevens, dat, als het gezag met de Kerkvoogden in aanraking komt, men hun die titels zal geven na vermelding van den geslachtsnaam der titularissen (art. 3, § 1 en 2.) Het is dus inderdaad onnoodig, die Kerkvoogden bij de wet te erkennen of te ontkennen. Het is onmogelijk, dat een Kerkgenootschap zonder eenige aanraking met het gezag zij. Het kan zijne aanspraken onmogelijk doen gelden, zonder met het gezag te onderhandelen. De Regering moet dus kunnen zeggen: gij organizeert u, gij bepaalt die titels, doch alles in overeenstemming met het gezag.

Eene tweede opmerking van denzelfden spreker betrof de vraag, waarom het kerkgenootschap zijn kerkelijk gebied niet zou kunnen bepalen zonder medewerking der Regering? Maar dit lag noch in het eerste, noch in het gewijzigde ontwerp opgesloten. Waarom niet? Omdat, door zoo iets te bepalen, men zou treden op kerkelijk gebied. Want als wij ons het regt toekenden goed te keuren het kerkelijk gebied, indien wij meenden in last te hebben daarop invloed uit te oefenen, dan zouden wij ook het regt moeten hebben, om af te keuren; en waartoe zou dit leiden? Of dat er niets gebeurde, en wij dus inderdaad de organizatie, die gegeven is, krachteloos maakten; òf wel dat het kerkelijk gebied door den Staat wierd bepaald. Z. Exc. hoopt, dat de heer van Reede met deze ophelderingen zal genoegen nemen, en dat ieder hieruit zal opmaken, dat de Regering zich niet heeft gesteld *in* de beweging, maar dat, naar hare meening, hier de eerste beweging is gekomen van Rome, en dat de beweging daartegen is geweest eene tegen-beweging. En nu heeft zich de Regering in dien toestand geplaatst op een onafhankelijk standpunt, en zij heeft zich als dam gesteld *tusschen* die beweging.

Voorts was gevraagd, wat door *vestigings-plaats* moet worden verstaan: Z. Exc. verstaat daardoor geenszins de *woonplaats*, want hij betwist aan niemand het regt, om te wonen waar hij wil. Maar hij verstaat er door de vestigings plaats als bisschop, *een bisschoppelijken zetel.* En zoo het nu eene waarheid is, dat een ieder kan wonen waar hij verkiest, zoo is het nog geene waarheid, dat een ieder op de plaats waar hij woont, kan doen wat hem wel behaagt. Een treffend voorbeeld daarvan ligt in het besluit van 31 Januarij 1824, opzigtelijk de fabrieken; deze hebben in sommige omstandigheden de autorisatie van het plaatselijk, somtijds het provinciaal, ja zelfs van het hoogste bestuur des lands.

Nog een ander spreker, na gewag te hebben gemaakt van retroactiviteit bij dit artikel en waaromtrent de minister hem later volkomen zal gerust stellen heeft nog gevraagd, of § 3 zoowel ziet op § 1 als op § 2? Z. Exc. antwoordt hierop volmondig ja. Er zal geene afkeuring eener vestigingsplaats kunnen gegeven worden, dan na gehouden overleg wat de hoofden of besturen der kerkgenootschappen, bij een gemotiveerd en openbaar gemaakt besluit en na den Raad van State te hebben gehoord.

Maar men zeide nog, dat volgens de eerste alinea, alleen de *hoofden* goedkeuring behoeven en nog wel op de plaats der vestiging; maar Z. Exc heeft geene reden gevonden, om in het artikel eenige wijziging te brengen. Wanneer men toch, om een voorbeeld te noemen, zegt: iemand behoeft eene goedkeuring op zijne werf, dan wil dit toch niet zeggen, dat die persoon, zittende op zijne werf moet worden goedgekeurd; en nog andere voorbeelden haalt Z. Exc. voor dit betoog aan. De wet beoordeelende en haren zin opvattende, moet men niet aan enkele phrases hangen, maar in die beoordeeling moet men de geheele wet overzien, en dan blijkt uit het verband van het artikel met de § 2 en 3 zoo duidelijk, wat de bedoeling is, dat daaromtrent wel geen twijfel kan bestaan.

De Minister gaat als nu over het artikel zelf nader te verdedigen. Wat bepaalt het? Het bevestigt het regt des Konings, om eenige aangewezene plaats, als zetel, als zoodanig, te kunnen afkeuren in het belang der openbare orde: niet om te zeggen: gij zult gaan wonen — of liever, gij zult u *vestigen*, want daarop komt het aan — te Pekel-A of te Scheveningen of te Terheide. Neen het kerkgenootschap wijst de plaats aan en de Koning oordeelt dan, of het vestigen op die plaats niet de rust en orde in den Staat in gevaar brengt, en daarvan hangt de beslissing af. En nu zal men toch niet ter goeder trouw kunnen beweren, dat het de bedoeling der Regering zou zijn, alle voorgestelde vestigingsplaatsen af te keuren, tot dat alleen Pekel-A overbleef. Hij zou wel eens willen zien welke minister zoodanige besluiten zou onderteekenen. Maar hij voegt er nog dit bij en hij is gemagtigd dit te verklaren: *de Regering heeft op dit oogenblik niets tegen de plaatsen, waarop de bisschoppen op dit oogenblik zijn als vestigingsplaatsen; over andere plaatsen kan overleg noodig zyn.* Men ziet dus dat de Regering geene belemmering op het oog heeft.

Z. Exc. gaat alsnu over tot verdediging van het hier gestelde principe. Hij stelt als algemeen beginsel, dat, in een land, waar velerlei soort van kerkgenootschappen zijn, waar de belijders dier kerkgenootschappen zich dagelijks ontmoeten, men er op uit moet zijn, alle ergernis, zooveel mogelijk, voor te komen. Het is eene waarheid, die niet te ontkennen valt, dat wat de een aanbidt, wat den een sticht, den ander ergert; de maatschappij is niet anders. Wanneer nu die ergernis te ver mogt gedreven worden, wanneer zij treft een zeer aanzienlijk deel der bevolking, — dan bestaat er vooral reden, om die ergernis onschadelijk te maken, en hieromtrent moeten het die leden der Kamer, welke de Kath. Godsdienst zijn toegedaan, met hem eens zijn; want, naar hij meent, hebben zij goedgekeurd dat hij gedaan heeft al wat mogelijk was, om de ergernis, die hun was aangedaan, weg te nemen. In eene naburige stad waren aangeplakt zekere annonces — *boekhandels-spekulatiën* mag hij ze noemen — en wat gebeurde! Daaruit ontleenden de Katholieken ergernis, en hij kan het begrijpen. Maar of hij die annonces las en herlas, eene overtreding der wet kon hij er niet in vinden. Maar wat gebeurde nu verder? Ook eene andere gezindheid werd beleedigd; en zoo werd beleediging gesteld. Dit kon niet langer voortduren. Dit zou tot dadelijkheden overslaan; en daarom is in de wet eene bepaling opgenomen, dat men niet zoo maar tot aanplakken zou kunnen overgaan, maar daartoe vooraf de autorisatie der politie noodig is.

Welnu, keurt gij dit goed, keurt dan ook de tegenwoordige bepaling goed en beoordeelt de wet met bezadigdheid. Indien gij toch eens nagaat, wat de gevolgen zullen zijn, wanneer werkelijk te Utrecht — zoo als aangekondigd is — de bisschoppelijke zetel wordt hersteld, dan zult gij het begrijpen, dat niet alleen gekwetst wordt het gevoel van de in-

woners dier stad, — hij ten minste houdt hen nog niet voor zoo onverdraagzaam — maar het nationaal gevoel van het grootste deel der bevolking zal daardoor worden gekwetst, en bij hen, welke onze historische herinneringen zoo zeer aantasten, dringt dit diep in het hart. Allen behooren niet tot den stand in de maatschappij, waartoe wij behooren. Bij allen lost zich het geschokt gevoel niet in woorden op, maar in daden. Daartegen nu moet worden gewaakt. En wat nu inderdaad vreemd is, maar toch waar, hier, op dit punt, heeft de minister een bondgenoot, een bondgenoot, dien men veronderstellen mag heul te hulp te komen. Hij heeft Rome voor zich; want Rome heeft het raadzaam en voorzigtig geoordeeld, om den Aartsbisschop nog niet te Utrecht te doen vestigen; om den Bisschop van Haarlem nog niet te Haarlem zijn zetel te doen innemen. En waarom niet? Omdat Rome zelfs vreesde de rust in de waagschaal te stellen en dat, wanneer de bescherming zóó ver ging, die bescherming wel eens kon te kort schieten.

Hij vraagt nu op zijne beurt: wie moet in dit land de rust bewaken, Rome of de Koning? Gij hebt den Koning in uw midden en deze zou zelf hebben kunnen verklaren: deze of gene plaatsen zijn voor zetels ongeschikt; hij zou andere plaatsen hebben kunnen aanwijzen, en er zou vrees kunnen bestaan, dat daarbij met willekeur wierd gehandeld. Maar nu de Koning zelf den wetgever inroept, nu hij zich zelf aan banden legt, nu komt dat schrikbeeld te vervallen. Hij durft nu vragen: zult gij met een gerust gemoed naar uwe woning terugkeeren, wanneer gij den Koning de middelen zult hebben geweigerd, die noodig zijn tot handhaving der rust in den Staat? Men moet hier een besluit durven nemen om eene uitvoering mogelijk te maken. Er zijn er ook geweest, die gezegd hebben: eene vestigingsplaats te kiezen, die in bezit te nemen, dit kan tot geen wanorde aanleiding geven, maar alleen *zij* stichten die, welke zich tegen die vestiging verzetten, en tegen hen moeten uwe wapens gerigt zijn.

Z. Exc. antwoordt, dat dit de taal is van hen, die een geheel nieuw staatsgebouw willen oprigten die op eens, al wat er geheurd is, willen beschouwen als een gesloten boek. Maar dit is, *niet* de taal, en *dit* mag zij niet zijn, van de *Regering*, die de maatschappij moet nemen zoo als zij is, en de menschen zoo als zij zijn met hunne gebreken. Zoudt gij toch willen, wanneer die woorden eens tot dadelijkheden oversloegen, dat het gezag met gewapende magt zou moeten tusschen beide komen, om den aartsbisschop te Utrecht te installeren, en zult gij niet denken, dat van dit oogenblik af de burgeroorlog was aangestookt? Neen, dan is het beter dit hier voor te komen en, zonder u te belemmeren noch in uwe godsdienst, noch in uwe organisatie, te zeggen, kiest uwe plaats, waar het minst onrust is te vreezen en reiken wij elkander de broederhand. Z. Exc. meent met dit weinige de noodzakelijkheid van art. 5 voldoende te hebben aangetoond. Inderdaad meent hij, dat daardoor alle aanmerkingen geheel komen te vervallen; maar hij gaat nog verder: 1°. Het ontwerp is regtvaardig; 2°. het ontwerp heeft geene terugwerkende kracht; 3°. het krenkt geene verkregen regten.

I. *Het ontwerp is regtvaardig*, omdat het gelijk is voor allen. In oogenblikken van spanning zou het even ongeraden zijn, dat kerkvergaderingen wierden gehouden in plaatsen, te midden eener bevolking, vreemd aan het kerkgenootschap, waartoe zoodanige vergadering behoort. Het ontwerp geeft waarborgen, want de Koning beschikt niet, plaatst niet, maar keurt slechts af in het belang van orde en rust en dan nog wel na overleg met de belanghebbenden, met de hoofden en in het openbaar. Het belemmert daarbij geenszins de Katholieken; immers de toestand, waarin deze zich thans bevinden, bewijst dit.

II. *De terugwerkende kracht.* — Door den heer van Goltstein was met zeer veel juistheid aangetoond, dat eene wet kan zijn retroaktief, en dat de wetgever, die bepaald heeft: de wet zal *niet* achteruitwerken, ook bepalen kan: de wet *zal* achteruitwerken. Daarvan zijn dan ook voorbeelden in ons land, maar hij behoeft ze niet op te noemen; en hij erkent, dat de wetgever hoogst voorzigtig moet zijn, om aan eene wet terugwerkende kracht te geven en te zorgen, dat, wanneer hij dat doet, geene regten worden gekrenkt, of er is geene maatschappij meer. Maar nu werkt art. 5 niet achteruit. Het stelt in den aanvang een beginsel. Het schept geen regt, maar het bevestigt dit. Er staat toch, dat men voor de plaats van vestiging behoeft de goedkeuring des Konings, en, gelijk hij reeds heeft opgemerkt, de Koning had kunnen uitspraak doen zonder wet. Men had kunnen bepalen: Aan den Koning is en *verblijft* de magt, de aangewezene vestigingsplaats af te keuren. Is men daarvan overtuigd, neemt men dit aan, dan kan er ook van geene retroaktiviteit sprake zijn.

Maar men beweert: vóór de aanwijzing kondet gij geene afkeuring geven en dus ook niet na. Vreemde voorstelling! Daarom werkt de wet niet achteruit, maar zij werkt *in presenti* en niet in het verledene. Zij maakt geene daad ongedaan. Dit is trouwens onmogelijk, want de grootste onmogelijkheid, van alle onmogelijkheden is juist dit, om ongedaan te maken wat gedaan is; daartoe is geene magt in de wereld in staat. Maar wat doet de wet dan? Zij belet eene kontinuatie van de daad en de gevolgen van de daad, die eigendunkelijk gepleegd is. Dit kan, dit mag de wetgever, dit gebeurt ook dagelijks. Men doet iets b. v., waarop nergens bij de wet straf is bepaald, maar nu blijkt het dat die daad hoogst nadeelig is voor de maatschappij, en nu zegt men: die daad mag niet alleen in het vervolg niet meer plaats hebben, maar nu bepaalt men ook die daad, welke gepleegd *is*, moet hersteld worden. Hij herinnert zich het volgende geval. Men had ergens ten behoeve eener afwatering putten gegraven, maar dit was van hoogst bedenkelijke gevolgen. Intusschen was er geene wet die het verbood; en nu zeide men: deze putten zullen worden gevuld — dat was het bevel — en zij, die nu de putten weder zullen graven, zullen straf ondergaan. Hier werd dus niet gehandeld *sine lege*, maar *secundum legem*. Wat nu hier de bisschoppen betreft, omdat zij gezeteld zijn b. v. te Roermond, worden zij nog niet volstrekt gestraft door de plaats gehad hebbende vestiging; maar als de wet daar zal zijn en er zal bepaald worden: die plaats is niet geschikt als vestigingsplaats, dan zou de straf kunnen volgen, omdat *na* die wet, tegen haar of tegen het verbod was gehandeld.

III. *De wet schendt geene verkregen regten.* Men beweerde: er is eene overeenkomst gesloten met Rome, en die overeenkomst breekt gij, door u *nu* voor te behouden het oordeel over de plaatsen van vestiging, en dat is eene daad van *kwade trouw*. De minister erkent, dat het voor de eerste maal van zijn leven is, dat eenig voorstel, van hem afkomstig — en het geldt hier een voorstel waarvan de verantwoordelijkheid op het geheele ministerie is — is bejegend met de beschuldiging van kwade trouw. Maar hoe komt men tot dat besluit? Waar is dan toch die overeenkomst, waarbij aan Rome was gezegd, dat het de bisschoppelijke zetels kon vestigen waar het wilde! Het bevreemdt hem, dat juist een lid van het vorige ministerie die overeenkomst had gevonden, nadat dat lid had te kennen gegeven even als wij verrast te zijn door de aanwijzing van die zetels; ja zelfs had het lid van dat ministerie zich aan Rome beklaagd over die plaatsen. Hoe komt men dus tot die overeenkomst? Men zegt: wij hebben aan Rome gegeven de vrijheid van organizatie, en omdat wij die gegeven hebben, moeten wij al wat Rome georganizeerd heeft goedkeuren, of wij verbreken eene verbindtenis.

Voorzeker, Z. Exc. kan kalm zijn over het *hem* toegeworpen woord, als hij nagaat de beschuldiging, die men hier aan het vorig ministerie heeft aangedaan. Waarop komt deze toch neêr? Op het volgende: wij hebben aan Rome gegeven een stuk wit papier en gezegd: schrijf er op eene nieuwe organizatie, zoo als gij dit goedvindt; haal er bij al wat in het stof der eeuwen bedolven ligt; maak er voorschriften in, die noodwendig de rust van het land in gevaar brengen, die het land in vuur en vlam zetten; ik heb mij voor 's hands verbonden, al wat gij op het papier schrijft als verbindtenis op mij te nemen, die ik niet schenden mag. Inderdaad, tot die slotsom moet dat lid van het vorig ministerie komen, wanneer hij het bestaan beweert eener overeenkomst omtrent bevestigingsplaatsen, die hem zelven en ons hebben verrast.

Hij neemt aan de beschuldiging, op hem geworpen; maar als hij die legt in de schaal tegenover de beschuldiging, aan het vorig ministerie toegeworpen, dan weegt de zijne vrij wat ligter. Hij wil aannemen, dat die spreker het zoo niet bedoeld heeft; hij wil aannemen, dat andere leden van dat ministerie zich niet aan handen en voeten hebben overgegeven. Hij wil dus edelmoedig zijn en hen zelve verdedigen. Neen, zij hebben gezegd, gij kunt organizeren, doch deel mij uwe organizatie mede. Daaraan is echter niet voldaan; en wat er heeft plaats gehad, is op zoodanige wijze geschied, dat het ministerie er geen acht op geslagen heeft. Intusschen wil hij ook daaromtrent niet beslissen, maar nooit gelooft hij, dat het bedoelde lid met zijne medeleden de hand hebben geleend, om eene verbindtenis voorshands te onderschrijven, die zij niet kenden. Maar wat is nu het gevolg van een en ander geweest, dat beide partijen in ongelegenheid zijn gebragt en dat, indien Rome het tegenwoordig bewind mogt beschouwen, als haar vijandig, hier van toepassing is: *mieux vaut un sage ennemi*, qu'un imprudent ami.

De heer *Elout* verklaart zich *voor* het art., waarin hij niets strijdigs ziet met de Grondwet, niets strijdigs met de godsdienst-vrijheid en waardoor niet getreden wordt in het *jus in sacra*. Ook de heer de Kempenaer is er voor.

De heer *Groen van Prinsterer* merkt op, dat men zich thans bij dit art. in het hart der wet bevindt. Hier komt de vraag in aanmerking: zal de Aartsbisschop van Utrecht te Utrecht resideren en daar zijne vestigingsplaats hebben? Op dit punt staan de stelsels van de twee ministerien, tegenover elkander. Gisteren is er een levendig dialoog tusschen de beide hoofden van de ministerien over dit punt gevoerd. Het erkende hoofd van het vorig bewind heeft, met de hem eigene kracht en waardigheid een scherpen aanval tegen dit art. gerigt. Het was in strijd met de Grondwet; het zou door het hof van Rome, zeide dat lid, zelfs in strijd geacht kunnen worden met de goede trouw. Daar spreker nu desniettegenstaande voornemens is, zijne goedkeuring aan dit art. te geven, zoo acht hij zich verpligt, op die beschuldigingen te antwoorden. Het geachte lid stelle op den voorgrond, dat het ministerie gehandeld had onder den indruk van de zoogenaamde April-beweging, het art. was een gevolg van de ingediende adressen; het was eene onjuiste uitlegging van de Grondwet en men stelde zich aan het verwijt van kwade trouw bloot. Die woorden kwamen overeen met hetgeen door dat lid, den 20 dezer, in zijne eerste rede gezegd was, dat men het wapen keeren moest tegen hen, die onrust wekken. Dat lid zeide ook »dat hij geene tegenspraak voorziet, wanneer hij zegt: geen vernederender schouwspel op het staatsgebied, dan wanneer regering en wetgeving de godsdienstige slavinnen worden van een volkswaan van den dag."

Spr. antwoordt daarop, dat, zoo werkelijk eene regering onder den indruk van revolutionaire demonstratien van adressen zou te werk gaan en wetten ontwerpen, hij zeker altijd dergelijke wetten zou afkeuren. *Volkswaan van den dag.* Het kan mogelijk geweest zijn, dat men in de adressen van eene verkeerde veronderstelling is uitgegaan; dat men zich daarbij, welligt ten onregte, op art. 165 der Grondwet heeft beroepen, maar de hoofdgedachte bij die adressen was zeker deze, dat er eindelijk paal en perk wierd gesteld aan de inbreuk door eene vreemde magt gemaakt. Dat is geen volkswaan, en de wet is dus geen uitvloeisel van volkswaan. Als de Regering zich meent te moeten wapenen, dan is het omdat zij overtuigd is van de gegrondheid van de klagt. Tegen de gemaakte opmerking van het bedoelde lid meent spr. te mogen overstellen, dat er geen beklagenswaardiger schouwspel is, dan dat een ministerie geroepen, om de regten van de kroon en der natie te beschermen, de speelbal wordt van een magt, die tegen de onafhankelijkheid van het wereldsch, van het staats-gezag gerigt en die tegen de gewetensvrijheid van anderen gekant is. Wat het opgemerkte nopens het konkordaat van 1827 aangaat, dat eenvoudig voor opgeheven verklaard werd, dit levert een belangrijken maatstaf op, hoever men onder het vorig ministerie geraakt was. In plaats van twee, vijf bisschoppen; weglating in het stelsel van het vorig bewind, van allen waarborg nopens den eed.

In het konkordaat had men een steunpunt, een waarborg; maar nu zou men zelfs zoo ver zijn gekomen, dat de regering geen regt meer zou hebben, om met Rome in overleg te treden nopens de vestigingsplaatsen der Bisschoppen. Hier wordt men tot het voorname punt teruggebragt. Heeft de Grondwet werkelijk de vrijheid van organizatie zoover verleend, als men opgeeft? zoover, dat er zelfs geen verlof van het gouvernement nopens de plaats van vestiging meer zou worden vereischt? Onder al hetgeen hij gehoord heeft, werd hij vooral getroffen door de uitlegging, welke men aan art. 170 der Grondwet heeft gegeven. Die uitlegging zou hierop nederkomen, dat men niet alleen het regt had van vrije korrespondentie met de hoofden der onderscheidene kerkgenootschappen, en ongehinderde voorlezing van alle afkondigingen, maar zelfs tot het verrigten en ten uitvoerleggen van al hetgeen het Hoofd der Kerk zou mogen goedvinden te bepalen.

Het oordeel van het bedoelde lid over de uitlegging van grondwettelijke bepalingen heeft steeds eene buitengewone waardij, maar het is spreker voorgekomen, dat, als dat lid eenig artikel met den geest wenscht aan te vullen, men de opmerking niet moet voorbijzien, dat de grondwets-herziening werd voltooid op andere wijze, dan zij oorspronkelijk werd ontworpen, en dat de geest van dat lid op de vaststelling van het werk, van minderen invloed geweest is. Is er bij die herziening een verkeerde plooi gekomen, men vergete dan niet, dat het herstel van dien verkeerden plooi alleen door grondwets-herziening is te verkrijgen. Het voornaamste argument van het bedoelde lid uit Maastricht was, dat de grondwet aan de kerkgenootschappen een onbeperkt regt tot zelf-regeling geeft, hetgeen wel op hetzelfde als eigene autonomie zal nederkomen. Nu meent hij echter te moeten vragen, of het stelsel der wet dan met de eigene antecedenten van het bedoelde lid niet zou overeenstemmen, toen hij aan het bewind was? Men spreekt nu van regt op zelf regeling, maar men mag dan ook wijzen op de behandeling die de Hervormde Kerk heeft ondervonden en op het punt der reserven. Men zegt wel: dat was eene individueele beschouwing van het hoofd van een departement......

De *voorzitter* verzocht den spreker zooveel mogelijk, bij de behandeling van het art. te blijven, daar anders de diskussien in het oneindige zouden voortduren.

De heer *Groen* antwoordde, dat, naar hij gelooft, hij geheel in de orde is. Zijn doel is toch aan te toonen, dat de zelf-regeling, de autonomie, wel eens anders begrepen is, bijv. bij de reserves nopens de Hervormde kerk, bij de armenwet en bij de gemeentewet. Ter voldoening aan het verlangen van den voorzitter, zal hij de ontwikkeling van die punten achterwege laten. Zijn oogmerk was met die herinnering aan te toonen, dat het vorige ministerie niettegenstaande het beginsel van autonomie, het stelsel van toezigt heeft uitgebreid, zoodat men in de sfeer van elk bestuur mogt indringen geheel in strijd met het stelsel dat nu, ten aanzien van de autonomie der kerk, wordt volgehouden. Dit vraagt hij alleen, of men niet moet toegeven, dat men op die wijs de gelijkheid voor alle gezindheden uit het oog verliest en of men hier niet prijs gegeven heeft het regt (niet van de absoluten en alvermogenden) maar van den souvereinen staat. Wat het punt van de goede trouw aangaat is hij het eens, dat de beslissing deswege aan de Regering moet worden overgelaten.

Nopens de retroactiviteit zal hij niets meer voegen bij hetgeen door den minister gezegd is. Intusschen merkt hij

op, dat bij hem wel gewogen heeft de vraag, of als een gouvernement jaren lang onderhandeld heeft en het geval-len is, en een ander ministerie treedt op, en dat zich niet gebonden acht, omdat het de Grondwet anders begrijpt, of dit met de goede trouw overeenstemt. Hij gevoelt ook niet juist het onderscheid tusschen diplomatieke onderhandelingen en eene diplomatieke *aanraking*. Hij zal ook niet spreken over de wet van Germinal, noch over al hetgeen het konkordaat aangaat. Maar wat de goed- of afkeuring van art. 5 betreft, acht hij zich verpligt te verklaren, dat de bepaling, in de Grondwet voorkomende, en aan den Staat toekomende, moet worden gehandhaafd. Daartoe is ook de Kamer verpligt. Het vraagstuk der billijkheid moet aan de beslissing der Regering worden overgelaten. Ook de wijs, waarop het oud-ministerie te Rome is behandeld, mag niet worden voorbijgezien. De zaak kan moeijelijk worden ontkend. Hij acht het ondenkbaar, dat er door een minister stellige verzekeringen in de Kamer zouden worden gegeven, die door *des documents positifs* zouden kunnen worden wederlegd.

Hij voegt zich dus bij den wensch, reeds door anderen geuit, dat zich dat misverstand ophelderė en dat men met die *documents* werde bekend gemaakt. Het misverstand moet worden opgeheven. Welligt zal het dan blijken, dat de wijs, waarop men aan het verlangen der regering wilde voldoen, juist het middel geweest is, om de mededeeling te ontduiken. Vraagt men hem of hij beducht is voor de vestiging van eenen Aartsbisschop te Utrecht, dan antwoordt hij: *ja*, en is hij het deswege eens met den Min. van Justitie. Hij moet eene bedenking maken. De minister heeft voornamelijk gewezen op de gevaren voor rust en orde, die daaruit konden ontstaan, en heeft dus de zaak uit het oogpunt der hooge policie beschouwd. De gevolgen moesten worden voorzien. Spr. komt echter daartegen op; dat systema acht hij bedenkelijk. Zoo er *regt* bestond, dan moet het gehandhaafd worden. De Koning is verpligt te waken, ook voor de regten der minderheid. Een tegenovergesteld systema zou hoogst bedenkelijk zijn. Hij meent, dat door de voorgestelde bepaling bij uitkomst mogelijk *weinig* verkregen zal worden, maar dat niet uit het oog moet worden verloren, dat het hier te doen is om het *point d'honneur* en om te doen zien of de tegen-beweging, zoo als zij teregt genoemd is, tegen Rome een *volkswaan* was.

Het lid uit Maastricht heeft zijne rede besloten, met te zeggen, dat de wet was eene kerkelijke partij-wet, eene koncessie voor godsdiensthaat en verdeeldheid; eene koncessie, die hij in het belang van zijn vaderland, moet afwijzen." Maar dat lid heeft niet in het oog gehouden, dat het hier te doen is, tot handhaving der regten van den konstitutionneelen Staat tegenover het buitenland. Men zou dat lid kunnen zeggen: uwe opvatting van de Grondwet is de oorzaak geweest, dat we ons weerloos aan Rome zouden hebben overgeleverd. Wij hechten aan dit art., omdat het een blijk van afkeuring van de Vertegenwoordiging is.

De heer *van Reede van Oudtshoorn* dankt den minister voor de bekomene inlichtingen, ofschoon hij daardoor nog niet in alle opzigten is voldaan, maar, ten gevolge van de moeijelijke stelling, waarin het ministerie zich nopens deze zaak bevindt, zal hij in de gegeven ophelderingen berusten. Hij neemt echter akte van de gedane verklaring, dat door *vestigings-plaats* niet de woonplaats, maar de *zetel* als bisschop verstaan wordt. Hij uit den wens, dat, tot bevrediging van het nationaal gevoel, niet alleen worde voorgekomen, dat de Aartsbisschop zich te Utrecht vestige, maar dat zelfs de naam van het geheele aartsbisdom van Utrecht geheel moge verdwijnen. Hij gelooft, dat de Roomsch-Katholieken er geen belang bij hebben, dat die naam behouden blijve. Het ware beter den titel van aartsbisdom van 's Bosch te doen aannemen.

De heer *Van Nispen* herinnert de woorden door den voorlaatsten spr. geuit, die opgekomen is tegen de wijze waarop de minister het art. heeft verdedigd en welke spr. gezegd heeft, dat zoo het regt bestond het dan gevaarlijk is, dat in het belang der policie te ontzeggen, omdat de gevolgen voor elke minderheid dan gevaarlijk zouden zijn. In die woorden is veel waarheid gelegen. Wat nu die gevolgen betreft, waarop men zoo zeer gedrukt heeft, heeft hij van zijn vaderland nog een beteren dunk. Hij gelooft niet, dat de installatie zoodanige gevolgen zou opleveren. Als men toch in andere landen ziet, dan worden de Bisschoppen naauwelijks opgemerkt, dan alleen bij rampen of ziekten, anders bemerkt men van hunne tegenwoordigheid niets. Die vrees zou dus spoedig wel wijken. Veel is er van misleiding van het Hof van Rome gesproken. Hij herinnert dat reeds de vorige minister van Buitenl. Zaken en ook de Internuntius zekere gezegden in de gewisselde stukken zijn opgekomen. Ook hij stelt er prijs op, dat de zaak tot helderheid gebragt worde, dan zal het blijken dat het woord »misverstand" beter zou geplaatst zijn, dan »misleiding". Hij teekent protest aan tegen het gezegde, dat men slavin geweest is eener magt, gestemd tegen onafhankelijkheid en gewetensvrijheid. Rome wil niets te kort doen aan het wereldsch gezag, aan de onafhankelijkheid van den Staat of aan de gewetensvrijheid van eenig ingezeten van ons land. Dat er aan de Grondwet een verkeerden plooi zou zou zijn gegeven, acht hij eene allerschadelijkste bewering.

Wat de rede des ministers aangaat, bestaat er een groot verschil tusschen die rede en die welke gisteren door den minister van Buitenl. Zaken is gehouden. Hoezeer zijne overtuiging in strijd is met die van den minister van Justitie, moet hij toch erkennen, dat zijne wijze van beschouwing eene geheele andere kleur, dan die van zijnen ambtgenoot had. Intusschen, wat de minister, als geruststelling heeft verzekerd, kan hij niet als zeer geruststellend aanmerken. Hij twijfelt er aan of de uitvoering van het konkordaat van 1827 aangenamer geweest zou zijn. Men zou dan ook zijne bezwaren niet hebben achter gehouden. Wat de rede des ministers van Buitenl. Zaken aangaat, herinnert Spr., wat er tusschen onze Regering en die van Rome en in de Kamers is voorgevallen. En hij vraagt dan of het in het oog van het geheele binnen- en buitenland zal kunnen worden goedgemaakt, dat men beweert, dat er niets is vastgesteld en dat men die bewering daarop grondt, omdat de wet van Germinal uit het stof is opgedolven. Hij vraagt het, of de indruk, die dit geven moet, niet ongunstig moet zijn en of het te wenschen is, dat een kleine Staat, als Nederland, het denkbeeld doet ontstaan, dat hetgeen bij nota's wordt aangevoerd en gewisseld, van weinig waarde is. Wat nu eindelijk de wet van Germinal aangaat, zij is, sedert 1815 door koninklijke besluiten vernietigd, hoe kan zij dan een grond uitmaken, waarop men zich beroept.

De *Min. van Buitenl. Zaken* merkt op, dat hij met zijn ambtgenoot, in de verdediging van het art., niet verschilt, maar dat ieder hunner het heeft verdedigd meer bepaaldelijk met het oog op zijn departement. Zijne redenering had betrekking tot het punt der konventie en de gewisselde stukken, *na* de Grondwet van 1848. De vraag was of men door gewisselde nota's wettelijke regten zou kunnen veranderen. Het konkordaat van 1827 was wettig gesloten. Wat nu de wet van Germinal aangaat, is het onjuist te zeggen, dat dit ministerie die wet heeft opgedolven. De kommissie tot onderzoek naar de wetten van Franschen oorsprong, waaronder zich een lid der Kamer bevond, heeft in haar bekend rapport aan het vorig ministerie, het als onbetwistbaar aangenomen, dat de wet van kracht was en gehandhaafd moest worden in Limburg en sommige distrikten van Zeeland. Het ministerie kende de zaak door dat rapport, of het er kennis van genomen heeft, heeft hij natuurlijk niet te beoordeelen. Het ministerie kende ze of had ze moeten kennen.

De heer *van Akerlaken* vindt zijne bedenkingen, door sommige sprekers en ook door den minister van Justitie beantwoordt, niet geheel uit den weg geruimd. Hij blijft alsnog van meening, dat een beroep op het Romeinsche regt omtrent de retroaktiviteit niets kan afdoen dáár waar het Fransch en Nederlandsch regt het beginsel van niet-retroaktiviteit omhelsd heeft. Hij blijft alsnog in het onzekere, of hier niet verkregen regten worden geschonden, en blijft dus huiverig het artikel aan te nemen, ofschoon bij aanneming van het artikel door de Kamer, hem dit niet zal leiden tot afstemming der wet uit dien hoofde, aangezien dit artikel de wet niet domineert.

De heer *van Nispen* wil niet terugkomen op het vraagpunt nopens de kracht van de gewisselde nota's, maar alleen opmerken, dat juist het aangehaalde rapport nopens de geldigheid der wetten van Franschen oorsprong, het bewijs oplevert, ook volgens dat rapport, dat de wet van Germinal in het grootste gedeelte van dit land als van geene verbindende kracht werd geoordeeld.

De heer *Thorbecke* zal den heer Groen niet volgen, die dit art. 5 tot motto gekozen heeft voor eene kritiek van het vorig ministerie. Hij zal alleen dit zeggen, dat er een hemelsbreed verschil bestaat tusschen dat ministerie en dien spreker, omtrent het meerder of minder ruim begrip van kerkgenootschappelijke vrijheid. Die spreker is toch van meening, dat het vorig ministerie in deze zaak de perken te ruim stelde, maar het valt te betwijfelen, of hij diezelfde meening zou zijn toegedaan, als het goldt de vrijheid van het protestantsche kerkgenootschap. Wat daar echter van zij, de Grondwet zelve heeft die perken nooit aangewezen, en zoo lang dat niet het geval is, zoo lang ook zal men tot geene juiste uitkomst van het geschilpunt kunnen geraken. Spr. (de heer T.) is hoegenaamd niet bevreesd, dat, zoo niet nu, dan toch eenmaal, van het vorig ministerie het getuigenis zal worden afgelegd, dat het is afgetreden onder de leus van de handhaving van een der edelste beginselen, de gelijke godsdienstige vrijheid en verdraagzaamheid. "Verdraagzaamheid, niet in den zin, zoo als het tegenwoordig meermalen wordt opgevat, dat men andersdenkenden wel *dulden* wel *lijden* wil, maar in den zin van hen toe te kennen dezelfde regten en vrijheden, die men voor zich zelve verlangt.

Met den *minister van Justitie* zal spr. de diskussie niet verder voortzetten. Die minister moet het laatste woord hebben, anders is aan de diskussie geen grens, maar hij moet tweeërlei opmerken, dat die minister zich omtrent het vorig gouvernement niet zoo waardig heeft uitgelaten als spr. van elk opvolgend ministerie zou hebben verwacht. Die minister zeide toch, dat voor het eerst van zijn leven hem thans is toegeworpen, dat hij zou hebben gehandeld ter kwader trouw. Hij moet dit tegenspreken. Daar heeft niemand, althans spr. niet, aan gedacht. Wat is er gezegd zoowel door spr. als door den heer Strens? Dit: dat na al het voorgevallene, en na de gewisselde nota's het hof van Rome nu *deze* wat werd aangeboden, op het denkbeeld zou kunnen komen, dat er met terugzigt op al dat vroegere, ter kwader trouw werd gehandeld. Persoonlijke zinspeling was aan die veronderstelling vreemd, en niemand is eenig verwijt van persoonlijke oneerlijkheid toegevoegd.

De tweede opmerking is deze, dat hij moet opkomen tegen de onjuiste feitelijke voorstelling van het gebeurde door den minister van Justitie. Hij heeft toch gezegd, en ook de heer Groen volgde die rigting, dat het vorig gouvernement aan het hof van Rome zou hebben gegeven een stuk wit papier en dat het zich zou hebben overgegeven aan het hof van Rome, hoewel beiden er bijvoegden, dat zij niet geloofden, dat dit de meening van het vorig gouvernement zou kunnen geweest zijn. Maar dergelijke voorstelling, hoezeer slechts veronderstellenderwijze voorgesteld, is niet overeenkomstig met de geschiedenis van het feit. De grondwet verleende vrijheid van organizatie, maar de regering wenschte vooraf opheffing van het konkordaat en toen daarin was toegestemd, schoon het Roomsche hof aanvankelijk daartoe niet scheen geneigd, — toen stond ook tegenover de instemming tot die afschaffing, niet iets wat het gouvernement zou geven, maar wat de Grondwet verleende.

De *minister van Justitie* en de heer *Groen* verduidelijken hunne gezegden, waarna het artikel in stemming wordt gebragt en *aangenomen* met 40 tegen 28 stemmen.

Voor de heeren: Taets van Amerongen, van Lijnden, van der Brugghen, Bosscha, van Rappard, de Kempenaer, Bieruma Oosting, van Reede van Outshoorn, Schimmelpenninck v. de Oije, Rochussen, Stolte, Engelen, Baud, van Franck, Dirks, Sander, graaf Schimmelpenninck, Groen, Godefroi, Hoffman, van Voorst, van Goltstein, van Asch van Wijck, Slicher van Domburg, van Lennep, de Brauw, van Heiden Reinestein, Gevers van Endegeest, van Forcest, Mackaij, Elout, Hockwater, Rijk, van der Poel, Schuurbeque Boeije, Wintgens, van Deinse, Donker, Sloeswijk Veuing, en de Voorzitter.

Tegen de heeren: van Bosse, Dommer van Poldersveldt, Jespers, van Eck, Luyben, Strens, de Lom de Berg, Reinders, Hengst, Storm van 's Gravesande, Blaupot ten Cate, van Nispen, Beens, van Wintershoven, Meeussen, Sloet, de Poorter, de Man, Westerhoff, Thorbecke, ter Bruggen Hugenholtz, van Akerlaken, van den Heuvel, Bots, van der Veen, Zijlker en van Hoëvell.

Art. 6 is thans in discussie.

De tot gisteren aangenomen artikelen der monsterwet luiden als volgt:

»Art. 1. Aan alle kerkgenootschappen is en blijft de volkomen vrijheid verzekerd; alles wat hunne godsdienst en de uitoefening daarvan in hunnen eigen boezem betreft, te regelen.

»De bepalingen betreffende de inrigting van het bestuur worden, voor zooveel zij niet reeds aan Ons bekend zijn gemaakt, binnen eene maand na de afkondiging dezer wet door de bestuurders of hoofden der kerkgenootschappen aan Ons medegedeeld. Nieuw te maken bepalingen worden mede voor of na het in werking brengen daarvan, op gelijke wijze te Onzer kennis gebragt.

»Voor zooveel er onder de bepalingen, bij dit artikel bedoeld, eenige bevindt, welke de medewerking van het staatsgezag vereischt, wordt die medewerking niet verleend, tenzij de bepaling door Ons is goedgekeurd.

»Art. 2. Vreemdelingen aanvaarden geene kerkelijke bediening, dan na daartoe onze toestemming te hebben verkregen.

»Alleen in het belang der openbare orde en rust kan die toestemming geweigerd worden."

»Art. 3. De titulaturen in de kerkgenootschappen aan de bedienaren der openbare godsdienst toegekend, geven noch ten opzigte van het wereldlijk gezag, noch ten opzigte van andere kerkgenootschappen, eenige aanspraak, rang of voorregt.

»In aanraking met het wereldlijk gezag worden die titulaturen alleen gebezigd met vermelding van den geslachtsnaam der titularissen."

»Art. 4. De ter aanwijzing van kerkelijk gebied door kerkgenootschappen gebezigde namen van provincien of gemeenten, worden slechts als van kerkelijken aard beschouwd en hebben geen verder gevolg."

»Art. 5. Synodale vergaderingen en hoofden die kerkgenootschappen vertegenwoordigen of besturen, behoeven Onze goedkeuring op de plaats van vestiging.

»Voor zooveel deze goedkeuring bij de afkondiging dezer wet nog niet is verleend, wordt, na met hen gehouden overleg, door Ons, den Raad van State gehoord, over de geschiktheid der aangewezene vestigingsplaats uitspraak gedaan.

»Alleen in het belang der openbare orde en rust en bij een met redenen omkleed en openbaar gemaakt besluit kan eene aangewezen vestigingsplaats als zoodanig door Ons ongeschikt worden verklaard.

»Art. 6. De bedienaren der openbare godsdienst dragen het gewaad voor kerkelijke plegtigheden of bij de uitoefening van de openbare godsdienst in hun kerkgenootschap gebruikelijk, niet dan binnen gebouwen en besloten plaatsen, of daar de openbare godsdienstoefening, naar het 2de lid van art. 167 der Grondwet is toegelaten.

»Art. 7. Elke oprigting of inrigting van een gebouw

tot uitoefening van de openbare godsdienst, binnen den afstand van twee honderd ellen van eene bestaande kerk, vereischt in het belang der openbare orde een onderzoek omtrent de plaats van vestiging."

»Vóór de oprigting of inrigting wordt toegelaten, wordt daaromtrent door het gemeentebestuur beslist. Deze beslissing is vatbaar voor een beroep op gedeputeerde staten, en bij bezwaar ook tegen de beslissing van deze, wordt hunne uitspraak aan Onze eindbeslissing onderworpen. Het besluit door Ons te nemen, na den Raad van State te hebben gehoord, wordt met redenen omkleed en openbaar gemaakt.

»Wanneer de oprigting of inrigting zonder verlof heeft plaats gehad, wordt het gebouw gesloten."

»Art. 8. Het klokkengelui tot viering van kerkelijke plegtigheden of om de ingezetenen tot de godsdienstoefening op te roepen, kan in gemeenten waar kerken van meer dan ééu kerkgenootschap zijn, in het belang der openbare orde en rust door Onzen Commissaris in de provincie worden verboden.

»Klokkengelui tot andere einden heeft geen plaats dan met vergunning der plaatselijke policie."

PER TELEGRAAF.

's Hage, 25 *Aug.*

In de zitting der Tweede Kamer van heden is de monsterwet *aangenomen* met 41 tegen 27 stemmen.

Gisteren heeft de Tweede Kamer Staten-Generaal, naar wij vernemen, in comité-generaal besloten, om de notulen publiek te maken van het verhandelde in een vroeger comité over het bekende besluit dier Kamer, om na de sluiting dezer zitting geene parlementaire stukken meer aan de dagbladen af te staan. Ook de *stemming* zal te gelijker tijd worden medegedeeld. (*Grondwet.*)

Van alle kanten verneemt men, dat het onweder dat in den morgen van den 23 dezer heeft gewoed, zeer hevig is geweest en in vele streken belangrijke schade, zoo door brand als vernieling van te velde staande vruchten, heeft veroorzaakt.

'S GRAVENHAGE, 25 Aug. Heden wordt op de gebruikelijke wijze de derde verjaardag van den erfprins Alexander (tweede zoon des konings) in de residentie herdacht.

— Heden heeft de plegtige ter aarde bestelling plaats gehad van den wel-eerw. heer G. A. Oortmans, ridder der orde van de Nederl. Leeuw, pastoor van de Willebrordus-kerk. Nadat in de kerk eene plegtige dienst was verrigt door den landdeken, den wel-eerw. heer Siegfried, pastoor van de kerk in de Oude Molstraat en kapel op het Binnenhof en waarbij de Requiem mis van Cherubini voor mannenkoor werd uitgevoerd.

De overledene die aan het gymnasium te Amsterdam zijne eerste studiën met lof had volbragt, ontving verder zijne geestelijke opleiding aan het seminarium te Warmond, alwaar hij zich mede zeer onderscheidde. Hij vertrok als kapellaan naar de *Poolkerk* te Amsterdam, vervolgens als pastoor naar Middelburg, en na een kort verblijf aldaar, werd hij tot professor geroepen aan het seminarium te Warmond, tot dat hij ten jare 1844, als pastoor aan genoemde Kerk werd geplaatst, in welke betrekking hij tot zijnen dood verbleef.

De overledene mogt slechts den ouderdom van ruim 52 jaren bereiken; vele vrienden, zoo uit de stad als ook vele leden der kerk benevens vele ingezetenen, bewezen de laatste eere aan den overledene, die algemeen geacht en bemind was.

— Naar men verneemt is in plaats van wijlen den overledene als pastoor van de *Willebrordus Kerk* alhier overgeplaatst de weleerw. heer *P. G. Schagt* pastoor te Scheveningen.

BUITENLANDSCHE BERIGTEN.

FRANKRIJK.

PARIJS 23 Augustus. Tot heden toe ziet men te vergeefs uit naar eene officiele mededeeling in den *Moniteur*, betreffende de eindschikking der Oostersche quæstie, allerlei geruchten zijn deswege in omloop, en velen vermoeden, dat de Sultan geweigerd zou hebben de voorwaarden aan te nemen, doch deze veronderstelling is van allen grond ontbloot, en waarschijnlijk moet de vertraging der officiele kennisgeving gezocht worden, in het vragen van ophelderiug omtrent eenige punten door Lord Radcliffe gedaan.

MADRID, 18 Augustus. De *Gaceta* behelst heden zes besluiten, houdende koncessiën van een gelijk getal spoorwegen.

DUITSCHLAND.

WEENEN, 22 Augustus. De tijding van de verloving des Keizers heeft een zeer gunstigen indruk gemaakt. Men zegt echter dat het huwelijk eerst over een jaar zal worden voltrokken, de Keizer heeft alsdan zijn 24 jaar bereikt en prinses Elisabeth haar 17 jaar.

Aan den Turkschen minister van Buitenlandsche Zaken is van wege de Oostenrijksche regering de verzekering gegeven, dat men de grenzen van Servië niet zal overschrijden, zonder de toestemming des Sultans. De vrees voor eene gelijke handeling als de bezetting der Donau-Vorstendommen, is hiermede uit den weg geruimd.

— Men schrijft uit Konstantinopel dd. 15 Augustus. De Oostenrijksche internuntius heeft den Sultan een schrijven van den Keizer van Oostenrijk overhandigd, waarin de raad werdt gegeven, om de Weener voorstellen aan te nemen, gelijk zulks door Rusland is geschied.

— De staatsraad van Tessino heeft twee zijner leden belast met het opmaken eener naauwkeurige statistiek van de schade, die door de Tessinezen is geleden, ten gevolge van de Oostenrijksche maatregelen.

STADSNIEUWS.

In de 220ste Staats-Loterij zijn in de 1e Klasse bij de 4e Trekking prijzen van *f* 1000 of daarboven te beurt gevallen aan N° 13356 *f* 1000.

BURGERLIJKE STAND.

AMSTERDAM, 25 Augustus.

GETROUWD (25 Aug.): J. H. Groote, wed. met A. C. Rooth.
BEVALLEN (23 Aug.): H. L. Brack, geb. Roos, D.
OVERLEDEN (22 Aug.), G. C. de Ligny, 3 j, 8 m.

PRIJS-COURANT DER EFFECTEN.

Fonds	Rente	24 AUG. 4½ u. gebl.	25 AUG. 4 u.	a	gebl.
NEDERL., Werkel. Sch. à 2½ pCt.		63 11/16	63⅝	a	63 11/16
Dito Dito	3	76¼	76¼		
Dito Dito	4	95 11/16	95 11/16		95¾
O. I. Leening 1844	4	95 7/16	95½		
Amortis. Syndic.	3½				
Handel-Maatschappij	4½	130	130		
Aand. Rijn-Spoorweg.					
Aand. Holl. S. M.					
Obligatien					
BELGIE, Obligatien 1844					
Cert. bij de Belg. Bank.	2½				
Dito bij Rotsch en Volksv		53⅛			
FRANKRIJK, Obligatien	3				
SPANJE Nieuwe	1	23 7/16	23 7/16		23½
Dito	3				
Dito Binnenl. à 6/m.		43½	43½		
Coup. Bewijzen		6 11/16	6⅝		6 11/16
Amortisable Schuld		5 5/16	5¼		5 5/16
PORTUGAL te Londen	5	41⅛	40⅞		41 1/16
Dito uitgestelde		18¼	17⅞		18¼
RUSL. bij *Hope* 1798 en 1816	5	109¼	109⅛		
Dito Dito 1828 en 1829		108½	108¼		108⅞
Cert. bij d° 1831 en 1833		98¼	98⅛		
Dito	4½	100	99⅞		
Dito bij *Hope*	4				
Dito bij *Stieglitz en C°.*		92⅜	92¼		
Dito bij de 5de Serie	4	92⅜	[illegible]		
Cert. te Hamburg	5	104¼			
Inschrijving in Assignat.	6				
Cert. van dito		75 1/16	75		75 1/16
POLEN, Certifikaten	4	86⅝	86¾		
Dito Aand. à fl. 500		162¼			
Dito met Lot. » 300					
AMERIKA, Bank-Actiën		4¼			
PRUISSEN, Aand. met Lot. R. 50 *f*					
OOSTENRIJK, Metalliek	5 pCt.	82⅛	82⅛		
Dito 1852					
Dito 1847	2½	43	43		
Dito 1851	2½	42 15/16	42 13/16		42⅞
Dito 1849	5	95⅛	95¼		95 3/16
Ween. Bank bij *Goll en C°.*					
Dito	4				
Letter B	5	95⅜	95¼		95 5/16
Aand. met Loting fl. 500	*f*				
Nieuwe dito » 250					
NAPELS, Cert. *Lam. en Bouwer*	5 pCt.				
BRAZILIE te Londen 1824	5	98¾	98¼		98⅞
Dito Leening 1843	5				
PERU	4½	81⅞			
MEXICO Nieuwe	3	26¼	26¼		
VENEZUELA à £ 100	3½		37¼		
GRENADA à £ 100	2	22¾			
Dito Uitgestelde		10⅛	9⅞		10
ECUADOR à £ 100		4 5/16			

Mexiko onbepaalde 25⅞, 26; Louisiana 5 pCt. 100⅝.

Zonder dat de prijsverandering heden in de genoteerde fondsen van meldenswaardig belang was, verkeerde de markt over het algemeen in eene flaauwe stemming, en beteekende de omzet niets.

Koers van het Geld: Beleening 2½ pCt, Prolongatie 2½ pCt. Diskonto 2 pCt.

Wisselkoers

Parijs	2/m.	*f* 56⅜	Livorno	2/m.	*f* 39⅜
»	zigt	» 56¾	Napels	»	» 81½
Bordeaux	2/m.	» 56	Petersburg	»	» 1.86½
»	½/m.	» 56¼	Weenen	6/w.	» 32⅛
Madrid	3/m.	» 245	Augsburg	»	» 35⅛
Cadix	»	» 245	Frankfort	»	» 99
Seville	»	» 242	Hamburg	2/m.	» 35⅜
Bilbao	»	» 243	»	zigt	» 35 9/16
Lissabon	»	» 41½	Londen	2/m.	» 11,75
Porto	»	» 41½	»	zigt	» 11,80
Genua	2/m.	» 46⅜	Rotterdam		» ⅛

BUITENLANDSCHE BEURZEN.

ANTWERPEN, 24 Aug. Belg. leen. 2½ pc. 56⅛, 1840/1842 4½ pc. 98⅛; 1848, —; Spanje 1—3 pc. 23; Binnenl. 3 pc. 43½; Romeinen 5 pc. —; Oostenrijk Metalliek 5 pc. 86⅞.

PARIJS, 24 Aug. Fransche 3 pCt. 80.45; 4½ pCt. 105.10; Spanje 3 pCt. Binnenl. 43; id. 1 pCt. 23¾; Russen 4½ pCt. 100; Met. 5 pCt. 88½.

LONDEN, 24 Aug. Cons. kont. 98½ a —; op tijd 98½ a —; Braz. 101 a 102; 1829/39 101 a 102; 1852 99 a 100; Den. 3 pc. 84 a 86; 5 pc. 106 a 108; Ecuad. 5⅛ a 5⅝; Gren. 23¼ a —; Uitgest. 10½ a —; Mexiko Nieuwe 26⅞ a 27⅛; Peru 4½ pc. N. 84 a 86; Uitgest. 60 a 61; Rusl. 1822 5 pc. 117½ a 118; (N.) 4½ pc. 101½ a 102; Portugal 5 pc. — a —; 4 pc. 45 a 46; 3 pc. — a —; Spanje 1 pc. 23⅜ a 23⅝; 3 pc. 47½ a 48; Coup. cert. 6½ a 6¾; Passive 5⅛ a 5⅜; Holl. 2½ pc. 64 a 65¼; id. 4 pc. 98 a 98½; Venez. 38 a 39; Uitg. 16 a 17; Wissel op Amsterdam *f* —.—; Grieken 1824 — a —; 1825 —.

WEENEN, 24 Aug. Met. 5 pc. 94⅜; Bank-Aktien 1397; Wissel op Londen 10.36; Zilver 8½.

BERLIJN, 23 Aug. Schuldbr. 3½ pc. 92⅞; Loten 142; Rusl. Stiegl. 4 pc. 97½; Pools. 4 pc. 95¼; Loten fl. 500 9 ; Oost. Met. 5 pc. 87⅞; Amsterdam zigt 142 id. 2/m. 141⅝.

HAMBURG, 23 Aug. Rusl. Cert. 104; Oostenrijk Met. 5 pc. 95; Spanje 1—3 pc. 22; Binnenl 3 pCt. 40¾.

FRANKFORT, 24 Aug. Met. 5 pCt. 86⅝; W. Bank-Actiën 1535; W. Loten fl. 250, 128; Spanje 1 pCt. 23 9/16, id. 3 pCt. 43⅝; Wissel op Weenen 110⅛.

HANDELSBERIGTEN.

AMSTERDAM, 25 Augustus.

Beschrijving en Marktwaarde op heden der SPECERIJEN dewelke door de N. H. M. op 29 September 1853, te Amsterdam zullen geveild worden:

Notenmuskaat. N° 1. 271 vaten, gewone eerste soort 228 cs.; N° 2. 139 vaten, goed van stuk iets gerimpeld en gestoken 200 cs.; N° 3. 115 vaten, klein van stuk, veel gerimpeld enkele gestoken 150 cs.; N° 4. 49 vaten 100 cs.

Foelij. C. 46 vaten, redelijk, blank en grof 210 cs.; 9 348 vaten vrij grof, iets ros en mijterig 205 cs. — *Nagelen* N° 1. 82 vaten, goed van kleur 45 cs.; N° 2. 100 vaten iets minder 44 cs.; N° 3. 205 vaten, vrij goed van kleur 43 cs., alsmede 49 vaten beslagen. — *Java Kaneel*, N° 111 Fardelen, goed van hout, kleur en smaak 90 a 95 cs. N° 3. 1712 Fardelen, redelijk van hout, kleur en smaak 80 a 85 cs. — *Peper.* 9529 balen bruine van 40 a 45 24 a 24½ cs.; 344 balen witte van 57 ℔, 50 cs.

ANTWERPEN, 24 Aug. *Koffij* prijshoudend. Verkocht 400 bn. Brazil en eenige honderden balen St. Domingo Batavia.

Graanmarkt. Levendige markt; de zaken zouden belangrijker geweest zijn bij meer handelbaarheid der houders.

Rijst. Ferme markt. Verkocht ongeveer 400 zakken Arracan uncleaned en eenige honderden zakken gepeld.

LONDEN, 23 Aug. *Suiker.* Vreemde zeer ferm. Gestampte prijshoudend, veel gevraagd voor exportatie.

Koffij. Ceylan Plantage veel gevraagd tot vorige prijs. In veiling gedaan 1519 balen Native ord. tot 46 s. [illegible] zonder [illegible] Rio is zoor 43 a 45 s. [illegible] ter exportatie.

Thee. Levendiger handel zonder variatie in de prijzen.

Rijst. Tot 3 a hooger veel zaken gedaan. Zeilende Arrakan van 10 s. a 10 s. 7½ d. Verkocht op de plaats 30,000 zakken Bengale en Madras. 1381 zak. in veiling tot verhoogden prijs als boven, namelijk a 1316 d. en eenige koopen a 141. voor fijne Bengaalsche.

LIVERPOOL, 23 Augustus. *Katoen.* Lusteloos. Verkocht 4000 balen.

SCHEEPSTIJDINGEN.

BINNENGEKOMEN:

TEXEL, 24 Aug. R A Marina, Arrogante Asturiano, Garonna.

UITGEZEILD:

TEXEL, 24 Aug. F B Boadix, Quatre Bras, Batavia.

ADVERTENTIEN.

Te Amsterdam bij C. L. VAN LANGENHUYSEN, Drukker en Uitgever.